

ЕКСПЛІКАЦІЯ ОБРАЗУ Й РОЛІ АВТОРА В СУЧАСНІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ ПРОЗІ

Статтю присвячено аналізу образу автора як однієї з основних категорій сучасної постмодерної прози, а також розгляду авторського «я» в художньому творі та особистості письменника як форм вияву образу автора в постмодерному тексті.

Ключові слова: образ автора, категорія, експлікація, читач.

Запроваджене постструктуралістами (Р. Барт, Ж. Дерріда, П. де Ман та ін.) поняття «емпіричний автор», або «скриптор», дозволяє розуміти зміст тексту без урахування фігури його творця-суб'єкта висловлювання. Будь-який текст вважається здатним до самостійного породження власних множинних смислів у процесі інтерзнакової гри, байдужої до авторського задуму. Автор більше не творець, автор — це особлива функція вільного добору та письмової фіксації «чужих» цитат. Тож справжнім автором-творцем Ж. Дерріда зміг би назвати тільки того суб'єкта, «який нібито був абсолютним джерелом власного дискурсу і нібито сконструював його з «нічого», «з цілої тканини», був би творцем слова, слова як такого». [1: 624] В імперсональній грі акцент зміщується з активно-творчої діяльності автора на процес взаємодії цитат, а текст претендує на цілковиту самодостатність і практично отожднюється з грою.

Для Р. Барта, який також спречує поняття автора в традиційному розумінні, гра передусім це метафора нового способу сприйняття тексту, на відміну від класичного «читання-споживання». [2: 495] Якщо ж в класичній літературі автор у художньому тексті виступав здебільшого як сторонній оповідач, то в добу постмодернізму яскраво простежується вираження авторської точки зору, позиції, власної індивідуальності письменника. Відповідно, між автором і реципієнтом створюється своєрідний діалог через посередність тексту, однією з конструктивних ознак якого виступає образ автора.

Термін «образ автора» у науковий обіг увів академік В.В. Виноградов, який ґрунтовно досліджував цю категорію аналізуючи художні твори. Разом з ним цю проблему розглядали В.М. Жирмунський, М.М. Бахтін, Ю.М. Тинянов.

У теоретичних дослідженнях з художньої літератури образ автора визначається як особистість автора, організована й об'єктивована засобами мистецтва і за законами мистецтва (з більшою чи меншою участю свідомості з боку автора). Іншими словами, образ автора, за влучним висловом В. Шкловського, — це не те, що хоче автор сказати про себе, а те, про що ми довідуємося про нього, вивчаючи результати його творчості [3: 37].

Метою нашого дослідження є трактування образу і ролі автора у творах письменників-постмодерністів. Перед нами постає завдання, витлумачивши поняття «образ автора», простежити способи його викладу.

Слід зазначити, що сам образ автора пов'язаний з безпосереднім сприйняттям тексту комунікантом. Читаючи художній твір, ми сприймаємо авторський образ як образ свого

співрозмовника. Ми не бачимо й не чуємо автора, події і образи, які сприймаються нами, відокремлені від нього, але ми інтуїтивно відчуваємо його присутність, сприймаємо його внутрішній голос. З іншого боку, можна сказати, що читач — це дзеркало, в якому відображається автор. Моделюючи образ митця, автор моделює (коректує, трансформує) і свій власний образ, ставлячи себе на місце читача, але не ототожнюючи себе з ним повністю. Ступінь близькості з читачем — важлива риса автора.

Автори добре усвідомлюють неприйнятність з традиційного погляду самого поняття «постмодерністська *творчість*» і тому нерідко створюють самопародії на власну творчу манеру, імітуючи задля цієї мети сторонню позицію читача-традиціоналіста. Взірєць такої вдалої самопародії у вигляді шкільного твору знаходимо в основному тексті «історичного» роману «Дефіляда в Москві» В. Кожелянка (автор іронічно зближує творчі почерки постмодерністського художника і звичайного школяра-трієчника), елементи авторпародійності притаманні й творчості Ю. Андруховича та О. Ірванця.

Однаково припускаючи як «правильні», так і «неправильні» інтерпретації всезагального тексту культурних традицій, а також руйнацію усталеної опозиції істинне/фальшиве, авторська гра з традиціями формально імітує вільну інтерзнакову гру («по той бік людини»), докладно описану теоретиками постструктуралізму. Проте її сенс полягає в іншому. Зворотним боком «руйнування» (пародіювання) соціальних та культурних міфів є винахід оригінального принципу зчеплення, аранжування їхніх уламків (цитат) і такої текстової структури, яка була б здатна вмістити й підпорядкувати хаос «чужих слів».

Постмодерністський автор, не ризикуючи бути незрозумілим для масового читача, вимушений практично не виходити поза межі досить вузького переліку так званих «сильних» авторів і творів, цих своєрідних центрів інтертекстуального «випромінювання» (Н. Фатєєва).

Керуючись власним досвідом, Юрій Андрухович адекватно втілює у своїх романах всю неоднозначність, суперечливість, внутрішню конфліктність буття митця в сучасному українському суспільстві. Наприклад, у романі «Рекреації», через образи чотирьох героїв (українських поетів — Хомського, Мартофляка, Штундери і Немирича) автор досліджує основні сфери взаємовідносин творчої людини зі світом. Слово «поет» і його синоніми найчастіше звучать у тексті в підкреслено буденних, прозаїчних обставинах. Це робиться з метою пояснити читачу: письменник не призначений для служіння «високим ідеям» суспільства, в якому він живе, він має бути вільним від обов'язку служити будь-кому та будь-чому.

Герой наступного роману Андруховича «Перверзія» — Стах Перфещкий — у пошуках самого себе і за задумом автора мандрує, певно, наслідуючи маршрути свого творця, містами Європи. Наділений численними атрибутами самого автора, Стах (як і герої інших романів Юрія Андруховича) — істота дискурсивна, ніде поза мовою не присутня і майже невловима. Він асоціальний і маргінальний, хоча згідно з письменницьким задумом лови на нього влаштували якісь впливові вищі сили.

З цього приводу інший учасник літературного угруповання «Бу-Ба-Бу» (до якого свого часу входив і Ю. Андрухович) Віктор Неборак зауважив: «Андруховичу — з огляду на перетікання життя у писання і записаного у життя — вдалося вивести на літературний кін цілу галерею змаргіналізованих шляхтичів чи шляхетних маргіналів. Аристократ, який хвацько перемикаючи швидкості, западається на суспільне дно (а дно в Андруховича, як

і кантівське Пекло, багатоярусне) і вже з цього дна подає сигнали якоїсь особливої обраності...». [4: 45]

Ще одна реінкарнація поета у Андруховича — Отто фон Ф. — герой роману «Московіяда». Він не просто поет, Отто фон Ф. не уявляє себе поза поезією. Роль поета була обрана свідомо і є незмінною. Автор в багатьох епізодах з іронією описує свою професію чи поклонання: «...вірші твої, певно, лишилися в атмосферних полях України, московські ж поля виявилися надто щільними для їх солов'їного проникнення». [5: 5] А власне існування герой називає таким нікчемним, «що ним узагалі годилося б знехтувати Комусь Над Нами, якби не кілька вдалих рядків у кількох загалом невдалих віршах...». [5: 6] Попри це навіть думки змінити цю роль чи втекти від неї — немає. Такий детермінізм можна пояснити тією соціальною та історичною значущістю, якою надіялися поети в Україні. Невідривність поета від загальної справи пошуку національної справедливості для українців є традиційною. Саме тому герой не може покинути свою справу (хоча в тексті прямо про це не йдеться).

Покоління за поколінням в суспільстві виховували думку про те, що коли у нації немає героїв, тоді її герої — поети. Джордж Грабович пише про злиття ролей поета/письменника та громадського діяча, що відбулося в колоніальну добу. [6] Література була основним провідником національних ідей, відповідно літератор ставав на чолі мас. На думку Грабовича, таке поєднання зашкодило українській літературі, оскільки сприяло гегемонії народницьких ідей та виникненню синдрому традиціоналізму (консерватизму). Відхилення від усталених народницьких канонів часто розглядалися як неукраїнська — навіть антиукраїнська — акція. Власне, і сам Ю. Андрухович в інтерв'ю Миколі Рябчуку пояснював, що хотів зруйнувати дуже шкідливий стереотип, закорінений у нашій національній свідомості, — ставлення до поета як до месії. [7] Тому в його романах показана така епатажна розбещеність поетів, що свого часу спровокувала масу обурливих відгуків читачів, налаштованих на традиційну модель сприйняття.

Попри це, Андрухович у своїх романах міцно тримається за образ поета, який розуміється як подарунок всевишніх сил, з яким нічого не вдієш. Цей соціальний детермінізм і вирізняє його героїв серед інших, які своє покликання взагалі не бачать або воно не-реальне і абсурдне.

Тезу про соціальну визначеність героїв Андруховича можна спростувати тим, що вони поведуться не так, як мають поводитися поети, і таким чином вони не є поетами у класичному розумінні цього поняття. Це якась абсолютно нова соціальна група людей, яка ніяк не пов'язана з попереднім класичним визначенням.

Письменники-постмодерністи намагаються демонстративно десакралізувати міф про українського Поета у своїх творах. Можна пригадати літературні читання, які змальовує О. Ірванець у романі «Рівне/Ровно», зокрема доповідь товариша Манасенка: „Таким, як Ецірван та їхнім опусам, знайдеться належне місце на смітнику історії, котра, як відомо, всіх розсудить і кожному дасть належну оцінку...». [8: 130] Варто також згадати творчість Леся Подерев'янского, який із сарказмом описує літераторів у цілій низці свої п'єс («Сноби», «Герой нашого часу» та ін.).

Отже, основною помилкою дослідників сучасного літературного процесу є теза про те, що позиція головного героя вважається прямим вираженням позиції автора. Незважаючи на те, що для головних героїв постмодерних романів характерне отождолення з авто-

ром, а мова у творах зазвичай ведеться від першої особи, автор в постмодерних прозових творах перебуває на межі створюваного ним світу.

Сучасні письменники свідомо виходять за межі існуючих канонів і навіть жанрів, поєднуючи у творі часом важко поєднуювані естетичні принципи. Постмодерний персонаж в них функціонує як предмет гри, засіб творення інтриги, об'єкт авторських містифікацій, але не як виразник ідейно-естетичних концепцій самого автора, спрямованої на ствердження чи заперечення морально-етичних, політичних, культурологічних принципів у межах чи поза межами будь-якої ідеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М.Зубрицької. — 2-е вид., доп. — Львів: Літопис, 2002. — С.617-632;
2. Барт Р. Від твору до тексту // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М.Зубрицької. — 2-е вид., доп. — Львів: Літопис, 2002. — С.491-496;
3. Коваль А.П., Контрчук Г.К. Композиційна роль образу автора у публіцистиці // Особливості мови і стилю засобів масової інформації. — К.: Вища школа, 1983. — С. 36–50;
4. Неборак В. Юрко і Сашко, Сашко і Юрко // Бу-Ба-Бу. Вибрані твори — Львів. — 2007. — 390 с.;
5. Андрухович Ю. Московіада. Івано-Франківськ. — 2000 — С.5;
6. Грабович Дж. Плоди колоніалізму та пастки колоніалізму // Сучасність. — 1992.— №7. — С.53-63;
7. Рябчук М. Замість післямови до «Рекреацій» // Сучасність. — 1992. — №2 с.111-117;
8. Ірванець О. Рівне/Ровно (стіна): нібито роман / Олександр Ірванець. — Львів: Кальварія, 2002. — 192 с.

Кулинская Я., канд. філол. наук, доцент
НМУ імені А.А. Богомольця, Київ

ЭКСПЛИКАЦИЯ ОБРАЗА И РОЛИ АВТОРА В СОВРЕМЕННОЙ ПОСТМОДЕРНИСТИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ

Статья посвящена анализу образа автора как одной из основных категорий постмодернистской прозы. Целью данной статьи является также дифференциация понятия авторского «я» в художественном произведении и личности писателя как форм выражения образа автора в постмодернистическом тексте.

Ключевые слова: образ автора, категория, экспликация, читатель.

Kulinska Y., PhD, assistant professor
Bogomolets national medical university, Kyiv

EXPLICATION OF IMAGE AND ROLE OF THE AUTHOR IN POSTMODERN PROSE

The article is devoted to the analysis of the image of the author as one of the basic categories of postmodern prose. The aim of the article is also a differentiation of notions of the image of the author in the literary work and the consideration of the author's «inner self» as a form of expression of the author's image in the postmodern text.

Key words: *image of author, category, explication, reader.*

УДК 811.521'255 (045)

Гордицька О.А., аспірантка I року навчання
Київ. нац. лінгвіст. ун-т, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНИХ СЛІВ У ЯПОНСЬКИХ КЛАСИЧНИХ ТВОРАХ XIX-XX СТОЛІТЬ

У статті розглянуто особливості функціонування звуконаслідувальної лексики в художніх творах. З'ясовано стилістичні, граматичні і лексичні засоби відтворення звуконаслідувань з японської мови на українську в творах японських письменників XIX–XX століть. Досліджено механізм перекладу звуконаслідувальних слів з японської мови на українську, проаналізована його роль у перекладацькій діяльності.

Ключові слова: *звуконаслідувальні слова, гіонго, гітайто, тісейто, запозичення, компенсація, опущення.*

Японська класична література, як і мова в цілому, викликає особливий інтерес з точки зору дослідження звуконаслідувальних слів. *Актуальність* статті зумовлена необхідністю розв'язання питання про закономірності відтворення японських ономатопейчних слів засобами української мови, систематизації знань щодо шляхів їхнього фонетичного, граматичного, лексичного, стилістичного втілення у перекладацьких працях. З огляду на те, що звуконаслідування не є статичними і зазнають певних змін, підпорядковуючись проблемам суспільства і розвитку мови, відомості зі звуконаслідування потребують постійного оновлення й систематизації, що виносить на порядок денний і опрацювання методів відповідного втілення їх мовою перекладу. Залучення даних типологічного аналізу японської та української звуконаслідувальної лексики не лише може внести суттєві корективи у вирішення проблеми ступеня адекватності передання ономатопеї мовою перекладу, а й допоможе скласти уявлення про особливості представлення в мовній свідомості реалій навколишнього світу.

© О. А. Гордицька, 2014